

Bérczy Károly élete és kora

Egy biedermeier család Pesten, a XIX. század elején

Hogy Bérczy Károly pesti otthonának képe világosabban derüljön fel előttünk, a XIX. század első évtizedeire kell visszanyúlnunk.

A régi Pest németajkú polgársága sorában ekkoriban itt látjuk a nyugat-magyarországi származású Scheffer-házaspárt: Scheffer János egykori főharmincadost és feleségét, Scheffer Annát. Mint nevük is mutatja, rokonok. Polgári jólét s kényelem környezi e hamisítatlan „biedermeier” házaspárt. Biedermeier stílus a bútortatban s dísz tárgyokban csakúgy, mint az életben és erkölcsi felfogásban.

Kedves, kétemeletes, zöldzsalus lakóház a Szervita tér és Kristóf tér sarkán, jókora bérház a Dorottya utcában, kipróbált öreg cselédség, állandóan tartott, megfontolt ügetésű bérfogat; finom, virágos, monogramos bécsi porcellán, muzsikáló óra, lehajtható lapú „secrétaire”, apró csecsebecsével megrakott üvegszekrény; a család tagjainak Donát János festette portréi. Egymás iránti gyengéd szeretet, mély vallásosság, sok kedély; íme ez Schefferék családi életének kerete.

A háznál két eladó lány, Anna és Katalin. Egy sereg leánynézőbe járó fiatalúr. Érzelgős német s francia idézetekkel teleírt album – kanárimadár énekel a kalitkában –, gazdag kávéuzsonnák. Bálok a Váci utcai Hét választófejedelem virágpompás, illatos, viaszgyertyák fényében úszó dísztermében, ahol érzelmes zeneszórá menüett és quadrille járja – s a két Scheffer-kisasszony hamarosan férjhez megy. Katalin, az ifjabbik leány kezét Stipsicz Antal hadbiztos, az idősebbikét, Annáét a Zemplén megyei származású Frivaldszky Imre – régi, Trencsén megyei nemesi család sarja –, fiatal orvos nyeri el.

Schefferék biedermeier stílusa, puritanizmusa szinte örökségképp száll át a Stipsicz és Frivaldszky családokra. A Szervita téri házat a Scheffer-szülőkkel egyetemben Frivaldszkyék lakják. Frivaldszky Imre nem folytat orvosi gyakorlatot. Néminemű apai örökségét felesége hozományával egyesítve, szabadon élhet egyetlen, határtalan szenvedélyének, a természetbúvárlatnak. Eleintén botanikával foglalkozik, később mindinkább áttér a zoológiára, főképp az entomológiára, hogy a következő évek során e téren valóban nagyot alkosson. Ő a Nemzeti Múzeum rovargyűjteményének megalapítója. Egyike a Tudományos Akadémia első tagjainak, s tagja több külföldi tudományos egyesületnek is. Családján kívül úgyszólván egyéb sem érdekli, mint a növény és rovarvilág, meg aztán svábhelyi telkén épült, kastélynak is beillő villája, majd 1864-ben a Nógrád megyei Jobbágy községben vásárolt birtoka s csinos kúriája.

Négy leánya közül a legidősebbik, Matild, mint már tudjuk, Putnoky Móric Gömör megyei, a következő, Szerafin Battha György borsodi földbirtokos, a legifjabbik, Paulina pedig Fáy Béla, Pest vármegye főjegyzője, majd versegi földbirtokos – Fáy András neveltjének s unokaöccsének – hitvese. Míg Anna, mint láttuk, Bérczy Károlynak adja kezét.

Bérczynek nincsen birtoka. Írói hivatása Pesthez köti, s így családjával ő is ott lakik a Szervita téri, ódivatú házban.

A kettős otthont akkori tudományos és irodalmi világunk nagyjai közül sokan látogatják.

Klauzál Gábor a háznak úgyszólván mindennapos vendége. Rajta kívül legott-honosabbak Brassai Sámuel, az eredeti, örökké vitázó polihisztor; Xantus János, a tudós utazó; Reguly Antal, a kitűnő nyelvész, egyben szintén híres utazó; Szabó József, a kistermetű, nagynevű geológus; Frivaldszky János, a háziúrnak távoli rokona, később szintén igen jeles entomológus; a nagyhírű Balassa professzor; a hóbortos Adelburg (tulajdonképpen adelburgi Abranovics) Ágost lovag, horvát születésű, de lelkesen magyar zeneszerző és hegedűművész. Mikor Liszt Ferenc 1859-ben *Les Bohémiens et leur musique en Hongrie* című tanulmányában azt fejtegeti, hogy a magyar zenében csak a szöveg magyar, a zene ellenben cigány eredetű, Adelburg hevesen kel ki Liszt felfogása ellen, s *Entgegnung* című röpiratában, Brassai Sámuellel egyetértve, aki viszont *Magyar, vagy cigányzene?* című könyvecskét ad ki (1860), azt fejtegeti, hogy a cigány, ha egyéni technikájával kicifrázza is, a magyar nép legsajátosabb, tősgyökeres zenéjét adja elő.

Bérczy Károly barátai közül leggyakrabban br. Kemény Zsigmond – a gyerekek kedélyes „Zsiga bácsi”-ja –, Pompéry János, Gyulai Pál, Szalay István, Tóth Lőrinc, Lisznyai Kálmán, a Nógrád megyei vidám palóc, excentrikus költő, a szintén nógrádi Nagy Iván, történetbúvár és genealógus, Szontagh Pál és, míg él és olykor Pesten tartózkodik, Madách Imre fordul meg a háznál. Az itt említetteken felül Csengery Antalt s Lumniczer Sándor professzort sorolhatjuk még fel, mint gyakori vendégeket, de meg-megfordul a Szervita téri házban csakúgy, mint a svábhegyi villában báró Eötvös József, Jókai Mór, Tompa Mihály és több más jeles író is.

Érdekes, színes kör. Csaknem valamennyi tagja a tudományos, az irodalmi, a társadalmi élet egy-egy kiválósága, a nemzeti eszme és művelődés lelkes ápolója – zászlóvivője vagy napszámosa – az elnyomatás éveiben. Csupakedély, csupaszív, derék magyar ember valamennyi.

A Szervita téri házban születnek Bérczy gyermekei, a korán elhunyt Gizella, aztán Margit (később Balogh Károlyné, sz. 1854. május 23., † 1918. december 1.), az alig egyéves korában meghalt Lajos, végül Géza (sz. 1859. április 7., † 1929. június 6.). Ez utóbbiban is sok a költői hajlam. De világléletében csak íróasztala számára dolgozik. Éles megfigyelő, jó emberismerő. Magas homloka alatt ezer eleven ötlet, mély és mulatságos gondolat cikázik, kedélyesen terjedelmes testében érzékeny s nemes szív dobog. Élőszóval kitűnő és mulatságos előadó, hanem írásait túllontúl előntik szubjektív érzelmei. Kevés bennük az erő, gyenge a kompozíció. Gyengeségét maga is érzi, pedig mennyire szeretne írni! Egyik reám maradt, odavetett jegyzetében ezt olvasom: „Istenem, mily gyönyörűség lehet fehér papírra vetett fekete betűkkel megrögzíteni azt, ami agyunkban megvillan, amiről álmodunk, ami lelkünkben meghitt hangulattá, tarka képpé szövődik! Az én betűim nem értenek ehhez a mesterséghez. Mihelyt munkához akarok látni, gondolataim egyszerre futni kezdenek előlem, eltűnnek a ködben, szertefoszlanak. Még az is, mit már fogva véltem tartani, hirtelen kisiklik tollam alól.”

Bérczy Géza élete végéig, a Nógrád megyei Jobbágyiban, nagyatyjától örökölt birtokán gazdálkodik. Halála után összegyűjtöttem kevés megmaradt kéziratát.

Néhány jellemző apróságot, néhány hangulatos sort idézek már hivatkozott kéziratok emlékezőseiből.

Kezdjük mindjárt azzal, mit báró Kemény Zsigmondról mondanak:

„Zsigó bácsi keresztapám volt, s karácsonyra szebbnél szebb játékokat küldözgetett nekem.

Hü adlátusa, Pompéry János figyelmeztette keresztapái kötelességére, mert magától ugyan eszébe nem jutott volna. A világ legszórakozottabb embere volt. Megesett vele, hogy csupa szórakozottságból egy napon kétszer is ebédelt, s még akkor is nyitott ernyővel járt, amikor már egy óra óta elállt az eső. Édesanyám szalonjában magam is tanúja voltam annak, mint igyekezett zsebébe gyömöszölni a zsebkendőnek nézett díványvédőt. Szerencsére idejekorán észrevette, s így nem ismétlődhetett meg az a jelenet, hogy Zsigó bácsi orrát akarván fújni, általános gaudium közepette egy végnélküli »Schutztüchli«-t húzott elő.” Kemény Zsigmond szórakozottságát Jókai is emlegeti. Ő azonban már három ebédről tud kettő helyett...

De hogyan lett volna szórakozott a hatalmas agyú, mindig gondolataiba merült Kemény, a nagy regényíró, kinek, mint Jókai mondja, „költői alkotása nem a festőéhez hasonlított, hanem a szobrászéhoz”. Napközben elfoglalták teendői, s ha meg szabadideje volt, álmodozott. Akkor kezdett igazában dolgozni, mikor leszállt az este. – „Éjszaka írt s egész hajnalig itta a legerősebb feketekávét.”

Hanem térjünk vissza a Szervita téri házba, s lépjünk be Frivaldszky Imre dolgozójába.

„A szabálytalan alakú, tágas dolgozónak – beszéli Bérczy Géza – félig-meddig múzeum, félig-meddig laboratórium-szerű színezete volt. Lepkék és bogarak ezreit magukba foglaló, fiókos szekrények tetejéről rendszeresen csoportosított, kitömött madarak néztek alá üvegszemeikkel. A magas polcokon csigák, preparált puhányok, kitömőfélben levő mókusok voltak elhelyezve, s hosszú, henger alakú üvegekben kígyók ágaskodtak. Az asztalok telirakva a rendezés alá kerülő rovarvilággal, gombostűre szúrt, tarkaszárnyú pillangókkal, apró, fényeshátú bogárkákkal. Ezeket osztályozta, lajstromozta az öreg úr oly hévvel, szenvedéllyel és szeretettel, hogy mindig bosszankodott, midőn a nap már végetért.”

Nendtvich Károlynak a következőket mondta egy alkalommal Bérczy: „Nem ismerek szerencsésebb embert az ipamnál; ő még most is ugyanazon szenvedéllyel fürkész és búvárkodik, ugyanazon szeretettel viseltetik a természet kedvenc tárgyai iránt, mint azt csak 24 éves fiatalember teheti.” Már 72 esztendő volt, mikor még egyszer útrakelt, hogy utoljára beutazza Törökországot, azt a vidéket, melyet rovarászati szempontból annyiszor átkutatott. Még azon év őszén, végelgyengülésben elhalálozott. Ilyen szenvedélyes természetbúvár volt.

„Ha nagyon belemerült a dologba – mondja tovább Bérczy Géza –, tíz napig nem ment ki az utcára. Pedig nem lehet mondani, hogy közönyös lett volna a külvilág iránt, csupán ritkán nyílt alkalma annak folyásáról tudomást szerezni. Vasárnap és csütörtökön azonban megszabadították a nagy asztalt a rovaros dobozoktól, gombostűktől s a preparálás mindenféle eszközétől, mert e napok estéin kártyaparti volt nagyatyámnál. Gyertyagyújtás idején gyűltek egybe a vendégek – Xantus, Szabó József, Frivaldszky János –, s megkezdődött a játék: préférence, vagy Szapáry-Zwick. Az öreg urak hévvel, odaadással játszottak. Még a légy röptét is meg lehetett volna hallani a néma feszültségben. A szobában sűrű pipafüst kóválygott,

ködbevonva a szekrények tetején ülő kitömött madarakat. A gyertyák is homályosan, fénytelenül lobogtak. Vacsora előtt érkezett a leszámolás nagy momentuma. Ez bizony nem ment mindig simán. Harminc-negyven krajcárnyi differencia már nagy hullámokat vert. A vesztes fél ritkán nyugodott bele. Xantus dörmögött, János bácsi a partnerével civakodott, a kis Szabó epés megjegyzéseit pedig csak a vacsora, a kitűnő borjúcomb, a híres meggyeslepény s a cukorbaforrt dió tudta végképp elnémítani.”

Bérczyék a második emeleten laktak. Ott volt a *Vadász- és Versenylap* szerkesztősége is.

Bérczy dolgozószobájában hatalmas pipatórium, minthogy szenvedélyes gyűjtője a szebbnél-szebb, faragott tajtékpipáknak. A pipatórium melletti kis asztalkán néhány finommívű pisztoly, a mind gyéribben űzött vadászat mellett acéllövés lévén az egyetlen sport, amit a „magyar sportirodalom atyja” maga is gyakorolt. A falakon a *Vadász- és Versenylap* színes, könyomatú műmellékletei: gróf Sándor Móric, báró Wenckheim Béla s más nevezetes úrlovasok és falkavadászok lovasképei. Mellettük alpesi tájak, salzkammerguti tavak apró festményei. Az iratokkal, könyvekkel sűrűn megrakott íróasztal felett gróf Széchenyi István keskeny rájába foglalt képe. „Tiszai kalappal fején, könnyűded öltözékben, kedvenc, erdélyi fajú ponnyján. Édesbús merengéssel tekint Pest felé az örökösnevű gróf, mintha azon egykori jósmondatán gondolkoznék, hogy: Magyarország nem volt, csak lesz.”

A szemközti falon „Az elhamarkodott lövés” címet viselő – anyja teteme mellett árván maradt özikét ábrázoló – Landseer rajza után készült könyomat, Bérczy szobájának egyik legkedvesebb díszje. Ez is a *Vadász- és Versenylap* alkalmi melléklete.

Fényezett lapú asztalon ragyogóan tartott, bronz szivarkészlet. Csíkos szövettel bevont kényelmes karszékek és díván. Az egyik falat megrakott könyvespolc foglalja el, felette Petőfinek Barabás rajzolta könyomatú képe, míg egy különleges, lehajtható lapú asztalka felett Thackeray, a nagy angol író szemüveges képmása tekint reánk.

A szerkesztőség s a dolgozó gyakori vendégei az egyszerre divatba jött sportirodalom főúri kedvelői közül báró Orczy Béla s gróf Keglevich Béla, a *Vadász- és Versenylap* legbuzgóbb barátai.

Sűrűn fordult meg e kedélyes dolgozóban báró Podmaniczky Frigyes, akkoriban kitűnő agarász, „divatfi”, termékeny újságíró; gróf Lázár Kálmán, a neves ornitológus; gömöri Havas Sándor, kivel Bérczy annakidején együtt szolgált a helytartótanácsnál, s ki aztán később kereskedelemügyi államtitkár lett; lovag Heinrich János kapitány, a Lovaregylet intézője; Szálbek György, Arad megyei birtokos, ismert nevű sportember; Bay Bertalan, 1848-ban honvédőrnagy; Zerdahelyi Ince s mások.

Egy napon – 1858-ban – „tisztos öreg úr” toppan be a küszöbön. „A szerkesztő – írja önmagáról szólva Bérczy – bár első pillanatban sejté, hogy látogatója erdélyi, s esküdni mert volna, hogy vadász, mégis rendkívül meg volt lepve, midőn az öszfürtű, de élénkszemű férfi magát mint Újfalvi Sándort ismerteté meg.” Ugyanis Újfalvit eddig csak cikkeiből ismerte, a név viselőjében „élte delén levő alakot” képzelt. Később jóbarátokká váltak, s „Erdély legöregebb vadásza”, ha néhanapján Pesten tartózkodott, haláláig szívesen kereste fel a Szervita téri házat.

A kedélyes dohányzóban összegyűltek megbeszélnek a *Vadász és Versenylap* megjelent és közlendő cikkeit, szóvá teszik a Lovaregylet ügyeit, majd átcsapnak a

fesztelenebb társalgásba, meg az elmaradhatatlan anekdotázásba, melynek Bérczy – Arany László szerint is – nagy mestere. Telik az idő. Ketyeg a feketekeretű ingaóra. Az íróasztalon álló üvegprizma sziporkázva veti a falra a beeső napsugár szivárványszíneit. A szobát dohányillat tölti el, s fel-alá hullámozó, finom szálakra szakadó rétegekben kékes szivarfüst örvénylik a levegőben.

Odaátról, a szomszédos szobákból víg gyermekzsivajgás, női beszélgetés s a zongora néhány akkordja hallatszik át. Bérczyné vendégeket fogad. Készül az uzsonna. A látogatók nagyobbára rokonok. Putnokyék Gömörből; Fáyék Versegről – s ha itt vannak, olykor átlátogat Kalap utcai otthonából a már nagyon-nagyon öreg Fáy András is. Bérczyné özvegyen maradt nővére, Battha Györgyné, Mariska nevű, örökké jókedvű, eleveneszű leányával állandó lakója a Szervita téri háznak. Néhanapján az Öt pacsirta – ma Esterházy – utcai ódon, kertes, családi házból kocsin érkezik özvegy Pajthényi Sándorné, Stand Mária, gyermekeivel: Sándorral és Máriával. Akkoriban még valóságos utazás „olyan messziről” idáig jönni. Hoznak is magukkal kertjükben termett illatos virágot, petúniát és violát, máskor meg friss zöldséget, tormát, miegymást. Az öreg Stand Marie – náluk élő távoli rokon – alig győzi előszedegetni a cekkerből.

Gyakori vendégek Lumniczer Sándorék, Kovács-Sebestyén Endréék; Gyulai Pálék is – míg 1866-ban Gyulai fiatal feleségét, Szendrey Júlia kedves és bájos testvérhúgát, Marikát el nem ragadja a kolera.

Tragikus eset. Erősen megrázza Bérczyéket. – Azonban az élet megy tovább a maga útján.

Valaki eltűnt, el sem búcsúzott, kilépett a sorból. Megdöbbenünk. Megállunk egy pillanatra. Aztán a társasérintkezés csak folyik tovább a maga megszokott medrében.

Olykor Bérczy Lajosék rándulnak fel Balassagyarmatról. Ilyenkor aztán hosszúra nyúlik az ebéd, az uzsonna. Utóbbinál az elmaradhatatlan haboskávét mellett garadában áll a mazsolás kuglóf s a „pompás péksütemény, aminőt csak a Kristóf téri Löwenbeck tud sütni”. Még gyerekből is van néhanapján, s azon – 1865 után – megjelenik két nógrádi nyurga fiú is: Madách Imre fia, Aladár s unokaöccse, Balogh Károly. – Így folyik az élet a Szervita téri házban.

Minden életnek megvan a maga számtalan bánata, gondja, keserve. Bizonyára a Szervita téri ház lakói életének is. Mégis, nagy körvonalaiiban ez az élet csendes és boldog. Nagyobb gondok nem látogatják, vész viharok elkerülnek. Vonzóan kedves tünemény a múlt minden szépítő, ködbevesző távlatában. Hanem valóban, ezerszer hallott elbeszélések, feljegyzések, levelezések, családi hagyományok s egyéni tapasztalat nyomán is, e sorok írója minden érzelmes szépítés nélkül elmondhatja, hogy aligha forraszthat össze bármi érdek egy-egy nagyobb családot oly együttérző egésszé, mint ahogyan a szeretet – az emberi erények eme legszebbike – Frivaldszky Imréék – s azonfelül is, Scheffer Jánosék – leszármazottait egybekovácsolta.

Ennek felismerése Bérczy megítélésénél is latba esik. Mert, ha egyedül a környezet nem szabhatja is meg az író művészetét, alkotását, irányát mindazonáltal erősen befolyásolhatja...

Bérczy Károly írói egyéniségét is akkor érthetjük meg legjobban, ha bepillantunk magánéletébe, ha családi körében szemléljük őt. Nagyfokú érzékenysége,

szubjektivitása, nyelvkészsége, formaérzéke természetesen kezdettől fogva fennálló lelki adottságok. Azonban a légkör, melybe házassága révén került, mindenestre erős hatást gyakorolt rá, elmélyítve s fokozva azokat a tulajdonságokat, melyeket a szülőházból már eleve magával hozott. Tollát talán némileg ellankasztotta – s e lankadtságra amúgy is hajlamos volt – a nyugalmas boldogság derüje, a becéző szeretet, mely körülvette. Apósával s annak baráti körével való állandó együttléte viszont bővítette ismereteit, szélesítette látókörét. Fejlesztette a természet jelenségei iránti érdeklődését. Ennek, mint a *Vadász- és Versenylap* szerkesztője, jó hasznát vette. S élete utolsó percéig nemcsak hitvesének, hanem egész családjának gondoskodó szeretete fokozta betegségében tanúsított lelkierőjét, melyet Arany László méltán becsül benne. „Ritka ember hallja fülébe dörögni a »memento mori«-t oly gyakran, mint én – mondta egy ízben Aranyynak –, s ritka ember bírja elképzelni, minő érzés az, ha nyugodtan fekvő ágyán, egyszerre egy óriási lökés üti végig egész testét, feje tetejétől talpáig, mintha roppant erejű villany-ütés által rándulna meg, vagy mintha a halál rázna velünk kezét.” Arany László ehhez hozzáfűzi: „Azonban idegeinek sűrű lázadozásai dacára is megtartotta lelke nyugodtságát. Sohasem vett erőt rajta az az izgatott, lázas, nyughatatlan lelkiállapot, mely ama betegségben szenvedőket gyötörni szokta.”

Valóban – olykor-olykor előtörő ingerlékenységétől („idegei lázadozásától”) eltekintve – mindhaláláig megmaradt kedélyének kedves nyugalma. Boldog házaselete elűzte ifjúkori, mélabús érzélgősségét. Nagyobb gondoktól mentes, sokféle elfoglaltsága folytán gazdag tartalmú élete derűsebb színben mutatta be neki a világot, mint kora ifjúságában.

Hogy ezt jobban megértsük, kellett a Szervita téri házzal s annak életével behatóbban foglalkoznunk.

Hanem vessünk egy pillantást a ház környékére is.

Pest a hatvanas években még korántsem világváros. Lakóinak száma mintegy kétszázezerre tehető, s mint az 1867–1869-ben megjelent *Kalauz a magyar fővárosban* mondja, „valami 6000 háza van”.

A Szervita-teret a Teleki-palotán s a szerviták templomán és rendházán kívül csupa kisebb, magastetejű, régimódi, barátságos épület övezi. Középen a Szeplőtelen Szűz ma is ott álló ósdi szobra, virággal szegélyezett kicsi gyepszigetben. A téren néhány előkelő üzlet, s itt találjuk a Kispipához címzett, Karikás-féle híres vendéglőt is. A szomszédos Kristóf tér s a Váci utca sarkán álló kétemeletes házat – a Schernhoffer-féle gyógyszertár felett – Szent Kristóf jókora közsobra ékesíti. Ma már nincs ott, de aki látni akarja, megnézheti a Központi Városháza udvarán.

Az Úri, később Koronaherceg, ma Petőfi Sándor utca képét nem lehet a maihoz hasonlítani.

A szerviták rendházán túl – a mai Főpostaépület helyén – hatalmas kert terül le; a szervita-atyák kertje. Ennek a Zsibárus – ma Párisi – utcáig húzódó kőfalán száz meg száz madárkalitka. „A kalitkákban kanárik énekelnek, pintyek kényeskednek, cinegék ugrálnak, stiglicék tollázkodnak, rigók fütyörésznek” – mondja Bérczy Géza. – Ez a madárvásár.

Az Úri utcán továbbhaladva a Trattner-Károlyi ház elé érünk. 1865-ig ebben az épületben tartotta üléseit a Tudományos Akadémia s a Kisfaludy Társaság. Itt a Pesti Lovaregylet helyisége is.

Kiérünk a Barátok terére. Balra a keskeny Hatvani utca nyílik. Bizony sokkal szűkebb az utóbbi a kiszélesített Kossuth Lajos utcánál. Úri utcai sarkán a Jankovich; később Cziráky-féle palota áll, mellette a jókora Discher-ház, azon túl a szép, barokk stílusú Grassalkovich-palota. E két utóbbi épület közt nyílik a Gránátos – ma Városház – utca, benne a klasszicizáló stílusban épült Vármegyeháza, továbbá az „óriási Invalid-palota (később Károly-kaszárnya, ma Központi Városháza), olasz renaissance ízlésű, megragadó homlokzatával.

A Hatvani utcában már mai helyén áll a Nemzeti Casino, azelőtt a Cziráky grófok palotája.

Mikor Széchenyi István 1827-ben, angol mintára megalapítja az akkor még Pesti Casinonak nevezett társaskört, a Dorottya utcai Vogel-féle házban – melynek helyén később a Magyar Általános Hitelbank palotája állt – bérel számára helyiségeket. A társaskör innen 1830-ban, már Nemzeti Casino néven, a Kereskedők Egyesületének tulajdonát képező, úgynevezett Pesti Börzепalotába (Lloyd-palota) költözik, s csak 1859 áprilisában veszi bérbe a Hatvani utca 8. szám alatt levő Cziráky-palotát, melyet később, 1871-ben meg is vásárol.

A Barátok terén, a templommal szemben, a Hétszemélyes tábla – Curia – szürke, egyemeletes épülete terpeszkedik. Kapuja előtt díszruhás, ezüstpitykés, nagybotos portás. A Curia mögött apró, szűk utcák szövevénye. Köztük a napsugaras Rózsa és Sebestyén tér. Akár két gyéren bútorozott, barátságos, kisebb méretű szoba.

A hatvanas évek derekán a Duna-partig nem lehet kijutni. Nagymunka folyik ottan. Magas deszkapalánk mögött „szekerek beláthatatlan sora szállítja a követ, száz és száz kubikus talicskázza a kavicsot, homokot. Szűkebb mederbe, kőfalak közé szorítják a Dunát, hogy a parton álló házak elé majdan pompás palotasor épüljön. Csupán a Redoute előtt hagynak egy kis üres teret...” – Az Aldunasoron álló Redoute (Vigadó) homlokzata adja meg a régi dunaparti házsor vonalát.

A Redoute-tól északra – s ez már a Feldunasor – az Európa, azontúl az István főherceg szálloda áll. Az előbbiből keletkezett, némi átalakítással, a Főkapitányság későbbi épülete.

S most újra visszatérünk a Barátok terére, s folytatjuk utunkat az Egyetem utcába. Ennek 4. számú házában találjuk a *Vasárnapi Újság* s a *Politikai Újdonságok* szerkesztőségét, hova Bérczy Károly gyakorta feljár.

Hanem elég a kiegészítés előtti Pest kimeríthetetlen topográfijából.

Vessünk inkább egy pillantást a Svábhegyre is.

A Svábhegy – amit réges-régen, Mátyás király idejében még Nyéknek neveztek – a XIX. század elején meglehetősen elhagyott vidék. Erdős, füves lankáit itt-ott néhány szőlő váltja fel. Hanem aztán egy-kettőre fejlődésnek indul. Az ötvenes, hatvanas években már divatos üdülőkör, számos nyaralóval, néhány kezdetleges vendéglővel – rossz utakkal. A *Pesti Kalauz* még 1867-ben is megjegyzi: „Felette kár, hogy a kedves fekvésű helyiséghez, melyet annyi díszes nyaraló ékesít, csakis hanyagul tartott utakon juthatunk fel...”

A Svábhegy divatbajotte az 1820–30 közötti évekre tehető. Az első, nagyobb szabású villát, közelében kiterjedt majorsággal, Ürményi József személynek építteti. Ezt fejleszti tovább fia, József, a negyvenes években alnádor. 1860 körül a villa az övé. De akkoriban már sok más, díszes és egyszerű, nagobbára szőlővel és gyümölcsös-sel körülvett nyárilak is emelkedik az erdős hegyháton mindenfelé. Legtöbbje a

Zugliget s a későbbi Fogaskerekű végállomása közti oldalon. Legjelentősebb köztük az Eötvös-villa, a legismertebb s a legnépszerűbb, egyben a legkedvesebb – Jókaié. Soha olyan szép rózsákat, oly gonddal nevelt gyümölcsfákat, mint amilyeneket az ő kertjében látni!

Időközben Döbrentei Gábor magyaros neveket ad a különböző lankáknak, völgyeknek, ormoknak, kutaknak. Magát az egész hegyet Istenhegynek kereszteli el, noha ez eredetileg a Sashegy ősi neve. A Zugliget nevét Virányosra, a mellette levő hegyoldalt Hajnalosra változtatja.

A Döbrentei adta nevek lassankint elkopnak, elenyésznek, éppen csak itt-ott marad hírmondójuk. Maga a Svábhegy máig is Svábhegy, a Zugliget máig is Zugliget. Csak Bérczy Károly leveleiben találkozunk helyel-közzel a romantikus hangzású Hajnalos névvel.

Jókai az ötvenes évek elején telepszik meg a Svábhegyen. Még regényt is ír – a *Szerelem bolondjait* –, melynek színtere a hegy déli hajlatának egy kevésbé ismert, gyéren lakott, Farkasvölgynek nevezett része. Van is ott egy kis vendéglő – máig ez a cégére.

Jókai tollából származik a *Vasárnapi Újság* 1855. évfolyamának cikke, mely színesen és elevenen ismertet meg a Svábhegy akkori képével.

„Pesten – beszélnek a sorok – a nehéz, különös levegő elbúsulttá teszi az embert, szorítja a kedélyt, sűríti a vért, szaporítja az epét, nyomja a májat és ebből lesz a kolera, a hírlapi civódás és a háború. – Csak egy kis kellemes séta – és kristálytisza levegőben vagyunk, illatos fák árnyéka alatt, hűs források tövében, ahol az ember meggyógyul bajaiból, gondjaiból, s még aki beteg volt is, egészségesen tér vissza. A legelső háztömeg, melyet a városból jövő talál, az úgynevezett „Óra”. Így neveztetve azon óráról, melynek messzehangzó verése az egész vidéket tudósítja az idő mibenlétéről.” (Ezt a villát már ismerjük 1849-ből, mikoris Görgey főhadiszállása volt.) „Az Óra-villától – mondja tovább a cikk – jobbfelé vivő úton találni a többi között Szigligeti csinos mezei lakát.” – Ezután egy „sík hegydombra érünk, ott épül jelenleg az Istenháza. – Északra a templomtól Sebők ügyvéd roppant emeletes háza. – Mellette Ürményi József kamarás majorja.” A cikkíró a továbbiakban megemlíti, Bujanovich, Benza és Jókai „hajlékait”, báró Melczing „birtokát, messze kilátásó, lovagvár alakú toronnyal”, Tasner tudóstársasági tag „házát”, Rajacsics régiségbúvár „lakát”. Majd így folytatja:

„Emich Gusztáv könyvkiadó tusculanuma következik egy szép széles erdő védelmében, melyen túl Mihályfi és Váradi Károly urak mezei lakait találni.

Jobbra eltérve a templomtól, találjuk a nagybecsű forrásokat. Itt egy roppant lovagkastély tűnik szemeink elé, amelynek igazán nagyszerű körvonalai, mint hajdani vár, emelkednek ki a mellette levő nyárilakok közül: ez dr. Frivaldszky tudóstársasági tag birtoka; ott az egyik toronyban írja Bérczy Károly, a tudós honfi veje, a *Politikai Újdonságokat*.

A közelfekvő lakokban Csengery, dr. Kovács Endre, Brassai és több tudós hazánkiai imádják a természetet...”

Elérkeztünk tehát a Frivaldszky-villához.

A nyaralónak, lelki pihenőnek szánt „lovagvárszerű” villa egyedüli rendeltetése, hogy elűzze és feledtesse a köznapi élet sok aprólékos gondját, pótolja a városi lakás térszűkét, hogy valami mással, eredetibbel váltsa fel a berendezés szinte előírásosan

unalmas formáit. Frivaldszky tehát vidám-ötletesen, furcsa merevségükben is kényelmes, gótstílusú bútorokkal szerelteti fel a külsejében is gótstílusú épületet. A kívül lovagvárszerű villa belül valóságos múzeum. Lassankint idevándorolnak a Szervita téri házban telente preparált madarak. Van is aztán itten mindenféle sas, bagoly és víziszárnyas. Tűzok, vöcsök, vakvarjú s egy sereg, Frivaldszky törökországi utazásaiból magával hozott, egzotikus madár. Jó Pável Jánosnak, aki egyszemélyben inas is, preparátor is, elég dolga akadhat...

Mikor Frivaldszky később eladja a villát, madárgyűjteményének egyik része a Nemzeti Múzeumba, a másik a debreceni református kollégium állattárába kerül.

Sokan látogatják a sajtószerű villát s tudós tulajdonosát. Nem kevesebben a nagy gótikus épület mellett meghúzódó, vadszölővel futtatott kis házat, Bérczy Károly nyaralóját. S 1865 nyarán, mikor Bérczy javában dolgozik *Anyegin*-fordításán, Eötvös, „aki szomszédja volt a Svábhegyen, napról-napra belátogatott hozzá, meghallgatni a frissen készült versszakokat, és már munkaközben lefoglalta az egészet a Kisfaludy Társaság műfordítási gyűjteménye számára” – mint Arany László mondja.

Életének legboldogabb szakasza svábhegyi nyarak. A nyár egy részét ugyan rendszerint távol tölti, Ausztria fürdőiben keresve gyógyulást. Mikor aztán hazatér utazásaiból, annál jobban élvezi a svábhegyi magányt. Ezt csak néhány szomszéd-dal, baráttal való érintkezés, olykori séta, nagyritkán vadászat töri meg. 1860 kora őszén két napot az Esztergom megyei Bajnán, gróf Sándor Mórinnál tölt, s vele együtt megy hajnali szarvaslesre. Mikor még Leszenye, Kékkő meg Pusztabodony pagonyaiban vadászatott, frissebb volt, élénkebb, egészségesebb. Most sem idős még, alig negyven éves, de már másképp vadászik, mint azelőtt.

„A budai hegyek között nyárilakomból szeptember 3-án reggeli öt órakor indulva értem a bajnai kastélyba, hol Prestel úr azzal a hírrel fogadott, hogy a gróf, szokása szerint már kora hajnalban Pusztá-Gyarmatra ment vadászni, s minket is odavár ebédre.” Bérczy tehát Pusztá-Gyarmaton tölti a napot Sándor gróf társaságában, s este vele együtt visszatér Bajnára. A következő nap vadászatát így írja le: „Másnap hajnalban a vadaskert egy óriási büкке alatt vártam – nem tudom, a szarvast-e inkább, vagy a napkeltét –, mert északról oly érzékeny híves szellett járta át tagjaimat, hogy én ezek remegését egyenesen a hidegnek, s nem a vadászláznak tulajdonítám. A gróf a túlsó lejtőre ment a vadással, s én egyedül maradtam a nesztelen magányban, melynek csendébe csak az ébredő madarak lágy csipegése vegyült. A kelő nap nemsokára aranyozni kezdé a magas fák sudarait, a lélegzet fokként melegült, s az erdő is élénkebb lett a szárnyasnép csevegésétől. A pirosnyakú harkály vígan kopogtatá a szálás cser héját, míg fejem felett a bükkfa gyümölcsét falánk magtörök ontották lábam elé, s ijedt „gix”-ekkel röppentek el, midőn a reggelizők közé egy játszi mókusz szökött...”

Kedves sorok. Akárcsak az ifjabb Pliniusnak Tacitushoz írt nevezetes levelét olvasnók:

„A vadászhaló mellett üldögéltem. Gerely s kopja helyett inkább íróvessző s jegyzőkönyv esett kezem ügyébe; eltűnődtem, s azon voltam, hogy ha netán üres kézzel, mégis legalább teleírt lapokkal térjek haza...” De míg Plinius hálójába, ha véletlenül is, két vadkan téved, Bérczy nem ejti el „az idény tilalmának egész biztonság-ösztönével” előtte sétáló suta közelében járó „csapost”. Gróf Sándor Mórinnal egy szarvast lőtt.

Így vadászik Bérczy, a hajnali erdő színeiben s hangjaiban lelve örömét. A továbbiakban érdekesen írja le a pompás bajnai kastélyt, megcsodálva, a széles folyosók számtalan vadásztrófeáját, melyek közül „csak úgy átmenőben” 480 agancsot számlál meg. Estére, s másnap a „honába, Mainzba utazó” Prestel társaságában, visszatér nyárilakába.

A Svábhegyről is be-bejár a városba. A Lovaregyletbe, a Casinoba, ahol el kell látnia titkári, jegyzői teendőit. Délután aztán gyalogszerrel tér haza, gyakran Eötös társaságában, aki szintén mindig gyalog járja a meglehetősen hosszú utat.

Módfelett szereti a Svábhegy virágos lankáit, szépséges kilátópontjait, erdőségeinek „suttogó magányát”. Ifjúsága mennyi feledhetetlen emléket varázsolják ezek vissza! Olykor apósának valamelyik lován – nem éppen a legtüzesebb paripán, hanem inkább valami vén, szürke Rosinantén – elhatol a budakeszi erdőig, s még azontúl is. Ilyenkor alig hét-nyolc éves fia, Géza, öszvérháton követi. Így lovagol ki az újkori Don Quijote a romantikus lovagvárból illúziók tarkította álomvilágába. Mert a költő számára álomvilág ez a messze elterülő, erdős, illatos budai hegyvidék. S hát még a gyermek számára!

A hatvanas években még oly romantikus Svábhegy gótstílusú villája nem sokáig marad Frivaldszky Imre kezén. Vejének 1867-ben bekövetkezett halála után hamarosan eladja, s a család ezentúl a Nógrád megyei Jobbágyiban fekvő, sokkalta egyszerűbb falusi kúriában nyaral, majd állandóan ott is telepszik meg.

MATITS FERENC

Örökké élő vonalak

A két világháború között Nógrád megyében tevékenykedő művészek közül sokoldalú tehetségével kétség kívül kitűnik a Zagyvarónán – 130 éve – 1877. március 14-én született Bátki József képző- és iparművész. Nógrádban, de a megyén kívül is több művészeti ágban tevékenykedett. Nem csupán festményeivel, szobraival szerzett megélhetést és rangot magának, de grafikusai, textil-, üveglak- és mozaiktervezői működése is számottevő.

A későbbi művész édesapja bányaács volt Inászádon, szülőfalujában végezte el elemi iskoláit. A tehetséges fiú iskoláztatását Gerber Frigyes bányaigazgató segítette. Gimnáziumba Rozsnyóra járt, ahol rajzkészsége ismételten előtérbe került. Ez határozta meg továbbtanulását is. Az érettségi után ugyanis a fővárosba ment és a századfordulót megelőző években az Országos Magyar Iparművészeti Iskolába járt díszítőfestő szakra. Pap Henrik és Benczúr Béla voltak mesterei.

Tehetségét jelzik gyarapodó országos és nemzetközi sikerei. Még tanult, amikor a *Magyar Iparművészet* című folyóirat az 1897/98-as évben lekötött tőle egy térdelő férfit ábrázoló ceruzarajzot, majd harmadik díjat nyert 1899-ben a párizsi kiállításra szánt frízdíszítmény pályázaton. Érdemes idézni, hogy e munkáját hogyan értékelte a korabeli kritika, „...A legmeglepőbb sikerű harmadik pályázatnak tárgya egy tavalgy

Bátki József családja körében
(Szabó János magángyűjteményéből)

elhunyt tanulótársnak síremléke volt. A tervezeteknek túlnyomó része modern fölfogást, önálló gondolkodást tanúsított..."

Ellenző terve szerepelt az 1900-as Párizsi Világkiállításon. A tehetséges növendék – tanulmányai lezárásaként – 1900-ban egy éves állami ösztöndíjjal Párizsba utazhat és a Julian Akadémián folytat tanulmányokat. Ekkor fordult meg Münchenben és Grácban is.

Hazatérve – 1901 és 1908 között – Róth Miksa üvegtervező és -festő intézetében helyezkedett el, ahol számos templom és épület színes üvegablakát és velencei mozaikképét tervezte. Majd egy üvegfestővel társulva önállósította magát. Részt vett többek között 1911-ben a *Turini Világkiállítás* magyar csarnokának Körösfői-Kriesch Aladár által a kupolacsarnok díszítésére szánt mozaik felrakásában is.

Bátki József tervezte egyebek között a budapesti Örökimádás templom és a

margitszigeti Kápolna üvegablakait, a pannonhalmi apátság főépületének homlokzatát díszítő 20 méteres mozaikképet, a rákoskeresztúri temető bejáratát díszítő *Sírbatétel és Feltámadás* című mozaik kompozíciókat, a mexikói színház megrendelésére pedig üveggépet. Dolgozott a kunszentmártoni nagytemplom mellékhajóiban emelt új oltárokon, illetve a templom ablakain is. Mozaikra ültette át a kerepesi temetőben álló Kossuth-mauzóleum Székely Bertalan által festett falképét, valamint az árkádos sírboltok freskóit. A budapesti Zeneakadémia számára szintén készített mozaikokat. Lipóth Ferencsel közösen vett részt a verseci Szent Gellért templom falképeinek tervpályázatán, ahol pályázatuk első díjat nyert.

Harmincévesen Pestújhelyen telepedett le, ahol mintegy negyed századon át aktív tagja a helyi közösségnek, szervezője, majd vezetője volt a Pestújhelyi Polgárok Társaskörének.

1914 és 1916 között katonai szolgálatot teljesített. Az *Élet* című lap 1914 októberében több harctéri jelenetet ábrázoló rajzát is leközi. 1916–18-ban részt vett Basch Árpád *A Kárpátok védői* című nagyméretű triptichonjának festésében. Szerepelt a Múcsarnok 1919-ben rendezett *Hadviseltek* című kiállításán. Az *Uzsoki áttörés* című 6x20 méteres panorámaképe a Hadtörténeti Múzeum tulajdonába került, amely kompozíció Báltki József 36 tábornok portréját készítette el.

A háborút követően Budapesten plakátokat készített, de elvállalt restaurátori feladatokat is. Plakátművészi tevékenységének jelentős sikereként tartjuk számon, hogy elnyerte egy kolozsvári plakátpályázat aranyérmét.

1919-ben Frommer Rudolf fegyvergyári igazgató részére készített szükségpénzekhez terveket.

1923-ban a salgótarjáni római katolikus plébániatemplom számára megfestette a *Mária születése* főoltárképet és elkészítette az *Atyaisten* és a *Szentlélek* szobrokat. Szintén e templom számára megtervezte a *Szent Imre* és *Szent Margit* üvegablakokat, amelyeket Palka József kivitelezett 1927-ben.

1926-ban, mint kiállítóművész is sikert aratott, elnyerte ugyanis egy salgótarjáni képzőművészeti tárlat aranyérmét. Ekkor bízták meg a salgótarjáni – a 2. világháborút követő városrendezés során lebontott – zsinagóga freskóinak újrafestésével, amely munkával 1927 őszén készült el.

A '20-as években ellátta a *Hajnalodás* című gyermeklap művészeti szerkesztői feladatait, de rajzolóként dolgozott a *Színes írások* című folyóirat számára is. Egy budapesti gobelinvállalat részére számos tervet készített.

Az 1926-ban a Nemzeti Szalonban rendezett *Egyházművészeti Kiállításon* négy művel szerepelt.

Több megbízást kapott Pestújhelyen is, így mozaikkompozíciót készített az Ady Endre utcai iskola homlokzatára, olajfestményt az evangélikus templom számára és megfestette az 1927-ben felépült pestújhelyi Keresztelő Szent János plébániatemplom oltárképét, valamint freskóit és tőle valók a figurális üvegablakok tervei is.

1928-ban a kolozsvári zsinagóga kifestésén dolgozott.

A Magyar Képzőművészek Paál László Társaságának 1929-ben rendezett tárlatán, a Nemzeti Szalonban, már mint tag állított ki. 1930-ban a Műcsarnok *Szent Imre Kiállításán* ismét a kiállító művészek között találjuk.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulattól 1932-ben, a Műcsarnokban bemutatott *Megy a juhász a számaron* című szobrával Halmos Izidor díjat nyert. Ezt a művét, valamint a *Krisztust vivő paraszt* című szoborkompozícióját a Fővárosi Képtár vette meg. A második világháború alatt e két szobra elveszett.

1934-ben hazatelepült. Ekkor felkérték a zagyvarónai római katolikus templom freskóinak elkészítésére. Mint Dornyay Béla *Salgótarján környékének műemlékeiről* 1926-ban megjelent cikkéből tudjuk, a Szent András templomnak ekkor már volt tőle egy „fából művésziesen faragott feszülete”. Zagyvarónán népművelési tanfolyam keretében a falubelieknek a művészi rajz alapjait tanította. Új otthona a város *Művésztelep* elnevezésű részén volt, ahol miután – a város által kiutalt telken – megépítette házát, istállót is építtetett, gyümölcsfákat is telepített. Egykori házában ma leánya, Tökés Ferencné – született Bátki Borbála – él családjával. A homokterenyei templom apszisát 1939-ben festett freskója díszíti, de dolgozott a ludányhalászi templom oltárán és a szentkúti templom dekorálásán is. A zagyvapálfalvai római katolikus templom számára Szűz Mária képet festett.

Tagja lett a város kulturális életében jelentős szerepet játszó Balassa Bálint Társaságnak és részt vett az általuk szervezett programokon, kiállításokon.

1935-ben az Ipartestületben állított ki Fayl Frigyes és Bóna Kovács Károly társaságában, 1936-ban a Városházán rendezett csoportos kiállításon vett részt.

1939-ben adta ki *Élő vonalak* című rajzpedagógiai könyvét, amelyet leszármazottai 2001-ben újra megjelentettek. Ebben a művész szellemesen, közérthető módon próbálja a rajztanítás alapjait átadni.

Az 1940-es évek elején faszobraival – budapesti kiállításokon szerepelve – több elismerés is érte: a Magyar Országos Képzőművészeti Társulat által a Műcsarnokban megrendezett 80 éves jubileumi kiállításon *Napsugár* című szobra nagydíjat és Zala György emlékérmét is kapott. A Társulat 1944-ben vette fel tagjai sorába.

Bátki József: *Napsugár*

A II. világháborút követően Salgótarjában köztéri megbízásokat teljesített, így 1947–48-ban a város felkérésére elkészítette az akkori gimnázium – jelenleg Tánicsics Mihály Közgazdasági Szakközépiskola – homlokzatára a gyerekeket ábrázoló kőszoborpárt. 1948-ban – szintén városi megbízásra – fehér carrarai márványból kifaragta *Petőfi Sándor* domborművét, amely 1973-ban a költő születésének 150. évfordulóján került az eresztvényi Salgó Hotel falára.

Utolsó jelentős feladatként az Ózd melletti Szentsimon község műemléktemplomának kazettás mennyezetét restaurálta. 71 éves korában, 1948. december 27-én Salgótarjában hunyt el. A művész sírja a salgótarjáni központi temetőben található.

A salgótarjáni Városi Tanács 1965-ben döntött arról, hogy a művész özvegyét kivételes ellátmányban részesíti. A Nógrádi Sándor Múzeumban 1989-ben rendezett *Művészek és mecénások Salgótarjában 1922–1946* című kiállításon Fayl Frigyes 23, Bóna Kovács Károly 28 műve mellett Bátki Józseftől 55 alkotás szerepelt, amelynek többségét leánya, Tőkés Ferencné kölcsönzése révén láthatta a közönség.

Salgótarján zagyvarónai városrészében 1997-ben iskolát neveztek el róla – amely sajnálatos módon 2005-ben megszűnt – és ugyanekkor, születésének 120. évfordulóján szülőházára – Őrhegy út 12. – emléktábla került. Halálának 50. évfordulóján, 1998-ban Pestújhely posztumusz díszpolgári címet adományozott a művésznek.

A polgármesteri hivatal árkádjá alatt kialakított *Salgótarjáni Panteon*ban 2002. augusztus 16-án avatták fel Molnár Péter szobrászművész *Bátki József* bronz mellszobrát. A salgótarjáni József Attila Művelődési központ 2003-ban rendezett *Bátki József Emlékiállítás*ot.

A Nógrádi Történeti Múzeum Múzeumbaráti Köre összejövételén – halálának 130. évfordulójára emlékezve – Szabó János, a művész közeli rokona tartott filmvetítéssel kísért előadást.

Bátki József munkásságának bibliográfiája

Szócikke lexikonokban:

- Kerkápoly M. Emil: *A magyar legujabb kor lexikona*. Budapest, 1930., 453.
Éber László: *Művészeti lexikon I*. Budapest, 1935., 80.
Révai Lexikon XXI. Budapest, 1935., 133.
Új Idők Lexikona III. Budapest, 1936., 763.
Zádor Anna – Genthon István: *Művészeti lexikon I*. Budapest, 1965., 177.
Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I*. Budapest, 1967., 140–141.
Seregély György (szerk.): *Magyar festők és grafikusok adattára*. Szeged, 1988., 52.
Szegedi László (szerk.): *Magyar szobrászok adattára*. Budapest, 2000., 15.

Említése könyvekben, folyóiratokban, napi lapokban:

- Az Iparművészeti Iskola Kiállítása. Magyar Iparművészet*, 1897/98., 380.
Hivatalos tudósítások, Pályázatok... *Magyar Iparművészet*, 1899., 282.
Györgyi Kálmán: *Az iparművészet a párizsi kiállításon. Magyar Iparművészet*, 1900., 132.
Fittler Kamill – Györgyi Kálmán: *A világ iparművészete Párizsban*. Budapest, 1900., 133.
Művészi Oklevél. Magyar Iparművészet, 1903., 140.
Eldölt pályázat. Magyar Iparművészet, 1905., 283.
A turini világiállítás magyar háza. Magyar Iparművészet, 1911., 253–257.
Illusztrációk. Élet, Budapest, 1914. október 25., 1229., 1239.
Fieber Henrik: *Üvegfestészet*. Budapest, 1920., 29.
Petrik Albert emlékére. *A Műbarát*, 1922., 182.
Úrnapja Zagyvarónán. *A Munka*, 1923. június 16., 4.
Szántay István (szerk.): *Salgótarjáni Almanach 1925*. Salgótarján, 1925., 98.
Szántay István (szerk.): *Salgótarjáni Almanach 1926*. Salgótarján, 1926., 73.
Művészi munka városunkban. A Munka, 1927. október 1., 3.
A pestújhelyi római katolikus templom. Nemzeti Újság, 1927. június 12., 18.
Dornyay Béla: *Salgótarján... részletes kalauza. Salgótarján*, 1929., 29.
Nemzeti Szalon kiállítás. Magyarság, Az Est, Esti Kurir, Újság, Nemzeti Újság, 1929. január 27.
Nemzeti Szalon kiállítás. Pesti Hírlap, 1929. január 29.
Nemzeti Szalon kiállítás. Pesti Napló, 1929. február 8.
Kép. Új Idők, 1931., 781.
Halmos Izor díj. Nemzeti Újság, Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, 1932. március 20.
Szívet a szívnek. Új Idők, 1933/17., 521.
Egy darab jávoryökérből. Az Est, 1934. március 18.
Városunk képző és iparművészei... *A Munka*, 1936. november. 21., 2.
Koppány István: *Egy falfestmény és alkotója. A Munka*, 1939. augusztus 26., 1.
Kiadták a Műcsarnok díját. Új Magyarság, 1941. március 27.
Koppány István: *Bátki József. A Munka*, 1941. április 19., 1–2.
Bátki József ünneplése. A Munka, 1941. május 10., 3.
Pipics Zoltán: *Száz magyar festő*. Budapest, 1942., 60., 110.
Élő vonalak. Magyar Nemzet, 1946. december 22.
Műveiről fotók. Vándortűz, Salgótarján, 1948. április
Nekrológ. Szabad Művészet, 1949/7-8., 351.
Knopp Jenő: *Felébredt százados álmából. Új Ember*, 1949. június 5., 2.
Háborús műtárgyvesztés-jegyzékek IV., Budapest 1952. 71.

- Tóth Elemér: *Képzőművészeti életünk. Nógrád*, 1970. február 1.
- Balogh Sándor (szerk.): *Nógrád megye története III.*, Salgótarján, 1970., 147.
- Czinke Ferenc: *Egy dombormű üriügyén. Palócföld*, 1973/1., 25.
- Tóth Elemér: *Szobrok, emlékművek. Nógrád*, 1973. augusztus 11., 4.
- Mezei Ottó: *Az Országos Királyi Iparművészeti Iskola (1880–1944) oktatási rendszere és forrásai. Művészettörténeti Értesítő*, 1975/1., 37., 54.
- Frics Gyula: *Nógrád Megye részletes műemlékjegyzéke III.* Salgótarján, 1987., 667.
- Tóth Elemér: *Kevesebb legyen a fehér folt. Nógrád*, 1988. október 10., 4.
- H. Szilasi Ágota: *Köztiünk élt ismeretlen ismerősök. Nógrád*, 1989. március 18., 4.
- H. Szilasi Ágota: *Művészek és mecénások Salgótarjánban 1922–1946. Múzeumi Mozaik*, 1989/2., 82–85.
- Balogh Zoltán – H. Szilasi Ágota: *Művészek és mecénások Salgótarjánban 1922–1946.* (Katalógus) Nógrádi Sándor Múzeum, Salgótarján, 1989., 6–11., 24.
- Tóth Elemér: *Művészek és mecénások Salgótarjánban, 1922–1946. Nógrád*, 1989. november 25., 7.
- Dudás Pál: *József főherceg leplezte le. Tarjáni Tükör*, 1989. november 30., 11.
- Józsa László: *A kunszentmártoni nagytemplom két évszázada. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2.* Budapest, 1990 (1991), 103.
- Molnár Péter: *Szent András napi búcsú. Új Nógrád*, 1991. november 30., 5.
- Bódi Györgyné (szerk.): *Nógrád megyei helyismereti öröknaptár.* Salgótarján 1994., 177., 1004.
- Csongrády Béla: *Salgótarján művészeti élete a 20-as évektől napjainkig.* Horpács, 1994., 35–37., 40.
- Gacsári Kiss Sándor: *Salgótarján ősi Római Katolikus Plébániájának és templomának története.* Salgótarján, 1995., 15.
- Á. Varga László (szerk.): *Salgótarján történelmi kronológiája I. 1944-ig.* Salgótarján, 1996., 138., 154.
- Egy művész emléke. Nógrád Megyei Hírlap*, 1997. március 17., 2.
- Példamutató ember és művész. Nógrádi Krónika*, 1997. március 17., 2.
- Búza Péter: *Pestújhely emlékkönyve.* Budapest, 1997., 214.
- Cs. Sebestyén Kálmán – Szvircsek Ferenc (szerk.): *Salgótarjáni új Almanach I.* Salgótarján, 1997., 194–195.
- Szabó János: *„Élő vonalak” nyomában. Nógrád Megyei Hírlap*, 1998. december 24., 6.
- Szvircsek Ferenc (szerk.): *Salgótarjáni új Almanach II.* Salgótarján, 2002., 276.
- Cs. Sebestyén Kálmán: *Salgótarján történelmi kronológiája II. 1945–1977.* Salgótarján, 2002., 48., 186.
- H. Szilasi Ágota: *Bóna Kovács Károly.* Salgótarján, 2003., 51–52.
- Zagyvaróna bemutatta kincseit a nagyközönségnek. Nógrád Megyei Hírlap*, 2003. március 11.
- Borossay Katalin (szerk.): *Magyarország műemlékjegyzéke – Nógrád megye.* Budapest, 2005., 98.
- Szabó János: *Élő vonalak nyomában.* Salgótarján, 2007. (kézirat)

(Köszönettel tartozom Sipos Ákosné adattárosnak, Gecse Zsuzsa könyvtárosnak és Szabó János úrnak bibliográfiai munkám áldozatkész segítségével.)